Прегледни рад

Бранислава Р. КОЊЕВИЋ*
Гимназија „Стеван Пузић“, Рума

ЗНАЧАЈ КЕЖМАРСКОГ ЛИЦЕЈА ЗА ИСТОРИЈУ СРПСКОГ ШКОЛСТВА

Апстракт: Предмет овог рада је Лицеј у Кежмароку, значајан за образовање српских студената с краја XVIII и почетка XIX века, који је истовремено био и омиљено место за студирање доњоугарским Србима, пре свега због заступљене верске толеранције, али и због широког образовања које се тамо стицало. Циљ рада је да се истакну школска правила и стил живота који се морао поштовати током школовања. Наши познати студенти били су: Димитрије Давидовић, Милован Видаковић, Јован Стерија Поповић, Лазар Лазаревић старији, Павле Кенгелац, Антоније Арнот ... Посебно је истакнута школска 1826/27. година, када је у Кежмароку било највише српских студената. Исте године основано је тајно студентско друштво Societas Serbica, које је убрзо било забрањено. У овом раду коришћен је историјски метод, а из њега се може закључити да је стручној јавности до сада углавном остало непознато како су се школовали наши студенти у предвуковском периоду.

Кључне речи: школство у XIX веку, лицеји, Кежмарок, Societas Serbica, српски студенти.

Крајем XVIII и почетком XIX века, деца и штићеници, махом богатијих Срба, школовала су се „на страни“, широм Хабзбуршке монархије. То се највише односило на угарске Србе, који су живели на територији данашње Војводине, на такозваној „Доњој земљи“. У нашој историји остали су запамћени многи умни људи школовани на универзитетима у Бечу, Пешти, Халеу, Пожуну ... Ипак, избегавајући јаке католичке утицаје у аустријским школама, српски студенти су се радије уписивали на протестантске лицеје широм данашње Словачке Републике – у Пожуну, Левочи, Прешову и Кежмароку. Нарочито је био популаран кежмарски Лицеј, на коме је било студената различитих националности и вероисповести – Немаца, Мађара, Срба, Словака, Бугара, чак и Јевреја, као и неколицина студената муслиманске вероисповести. Познат између осталог, и по „гвозденој“ дисциплини, овај евангелистички лицеј је српским студентима-православцима одговарао

* професор историје, мастер менаџмента у образовању, brankaruns@gmail.com

и зато што се ту нису осећали католички утицаји, бар не у оној мери у којој су се осећали у другим аустријским школама тог времена. Значај кежмарског Лицеја је утолико већи за српске студенте, што је први директор Велике српске православне гимназије у Новом Саду, Павел Јозеф Шафарик, чувен по свом широком образовању и организационим способностима, своје академско звање стекао баш на овом Лицеју. Када се зна каква је организација владала на кежмарском Лицеју, може се лако закључити да је то веома утицало на Шафарикове изражене способности директора ове српске установе која је изнедрила велики број знаменитих делатника. Стога је за српско школство Лицеј у Кежмароку био изузетно значајан просветни центар током XVIII и XIX века. Нажалост, осим уске стручне јавности, данас мало ко у нас зна за некадашњи кежмарски Лицеј и његов значај за нашу културну, али и за политичку историју. Кежмарок је омалена варош смештена у подножју Високих Татри, скоро на тремећи Словачке, Пољске и Украјине, а окупљен је око некадашњег дворца чувеног „куруцког краља“ Инмриха (Имреа) Текелије. Ипак, своју репутацију значајног историјског места Кежмарок није стекао захваљујући куруцима, већ је за то заслужна његова богата традиција школства.

Премда се за оснивање кежмарског Лицеја узима 1787. година, први извештаји о постојању градских школа датирају са краја XIV века (1383–1392), а по свему судећи, први тип парохијских школа постојао је и век раније. После 1531. године, са појавом реформације, школа је попримила протестантски карактер и претворила се најпре у „фарску школу“, односно у богословију. Мада је од почетка била смештена у самом центру града, школа је управо због протестантског карактера морала бити измештена изван места, одмах пошто је 1687. саграђена дрвена евангелистичка црква. До 1703. године у истој згради је била и основна школа, а и гимназија. Временом, школа је прерасла у Лицеј, на коме је поред одељења теологије, постојало и једно одељење филозофије и два одељења права. Прва је основана катедра филозофије 1787. године. Потом је отворена катедра теологије 1801, а 1805. почела је са наставом и прва катедра права. Друга катедра права основана је 1846. године. Нажалост, Лицеј се није још дуго развијао у том правцу. После неуспеле револуције 1848/49, мађарска влада је 1849. и 1852. издала документа којима се на Лицеју укидају академске студије, а њих замењује осмогодишња гимназија. Премда се школа и даље могла називати Лицејом, она то практично више није била (Barathova 1990:68).

Наши студенти, који од самог оснивања Лицеја овде студирају, истина у почетку у малом броју, углавном су заинтересовани за студије права или филозофије. Многи учени „доњоземни“ угарски Срби управо овде су завршили „философију“ или права, да би потом постали значајни политичари, адвокати, професори, лекари, инжењери или свештеници, али и књижевници, покретачи првих новина и часописа, библиографи и слично.

Бројни студенти касније су својим значајним радом обележили време у коме су стварали, остављајући трага у нашој културној историји. Као наше најчувеније кежмарске студенте свакако треба навести утемељиваче српске комедиографије Јована Стерију Поповића (1806–1856) и Лазара Лазаревића Старијег (1803–1846), потом новинара, уредника и политичара Димитрија Давидовића (1789–1838), затим чувеног архимандрита и научника Павла Кенгелца (1766–1843), па првог српског романописца Милована Видаковића (1780–1841), као и уреднике часописа: *Србске новине или маџазин за художество, књижевство и моду* Антонија Арнота (1808–1841) и књижевног алманаха *Цвеће* Георгија Лазаревића (1808–1872), касније румског адвоката. Сви заједно су несумњиво оставили дубоког трага у српском образовном систему.¹ Због њих, али и због других мање познатих делатника, Лицеј у Кежмароку, али и само место, заслужују посебну пажњу.

Почетком XIX века број српских студената у Кежмароку полако расте, а у трећој деценији већ постаје значајан. У првој трећини XIX века, српски студенти се чешће опредељују за овај Лицеј, што је утврдио професор Филозофског факултета на Универзитету у Прешову (Словачка) др Едмунд Хеба, у свом чланку „Југословенски студенти на лицеју у Кежмароку двадесетих

1 Јован Стерија Поповић, српски књижевник – романописац, комедиограф, трагичар, критичар, филолог, песник, правник и школски писац. По завршеним студијама у Кежмароку враћа се у родни Вршац 1830. године, где почиње његов просветни рад. Наиме, једно време ради као наставник латинског језика. Из Србије му, од Владе кнеза Милоша, 1840. године долази понуда да буде професор правних предмета на Лицеју у Крагујевцу, што и прихвата, а две године касније постаје начелник Министарства просвете. Радио је на писању школских уџбеника и састављању наставног програма, учествовао је у оснивању Народног музеја, Позоришта и Друштва српске словесности, остављајући значајан траг у српском културном и просветном животу. Антоније Арнот, значајан просветни делатник, један је од најзначајнијих професора српског Лицеја.

Лазар Лазаревић старији, адвокат по професији, драмски писац и песник, по опредељењу је пре свега био професор. Доласком у Нови Сад 1830. године почиње његова професорска каријера у новосадској Гимназији, где је некада и сам био ђак чувених П. Ј. Шафарика и Г. Магарашевића. Следећи њихов пример, сâм је стремио да буде професор који ће ђацима успешно преносити своје богато класично знање, а колико је у томе био успешан види се и из податка да су га ђаци са часова испирали молбом „*parare domine*“. Многи његови ђаци обележиће српску културну и политичку сцену као што су М. П. Десанчић, С. Милетић, Ј. Јовановић Змај и други.

Павле Кенгелар, архимандрит, али и научник-природњак, географ, историчар. Бавио се књижевношћу, а написао је два значајна дела наше науке *Јесѣасѣвословије* и *Историју свѣта*. Свој допринос српском образовању дао је и као професор прве богословије темишварске дијецезе.

Милован Видаковић ће у српском образовању остати упамћен као професор новосадске Српске Гимназије по сукобу са П. Ј. Шафариком око слободног приступа појединим темама из античке Грчке, због чега ће напустити професуру и годинама радити као приватни учитељ. Последње године живота провео је у Пешти где је водио бригу око смештаја свих српских ђака, сâм им пружајући бесплатно преноћиште.

година XIX века“ (Хлеба 1968: 18–30), наводећи да је у школској 1821/22. години на кежмарском Лицеју студирало једанаест српских ђака, које он назива југословенским или илирским, а следеће 1822/23. уписана су само два. Наредне 1823/24. уписано их је осам, док се 1824/25. на Лицеј уписало седам нових српских студената.

У следеће две године – 1825/26. и 1826/27, број евидентираних српских студената значајно је повећан. Школске 1825/26. уписано је нешто више српских студената него до тада – њих деветнаест, али је наредне 1826/27. у Кежмарок на студије из такозване „Доње земље“, односно данашње Војводине, стигло тридесет студената, углавном сегединских и пештанских ђака. У тој групи налазили су се и Лазар Лазаревић Старији, Антоније Арнот и Георгије Лазаревић, док ће им се Стерија придружити следеће школске године. У једном тренутку, односно током 1826/27. школске године, у маленом Кежмароку нашло се чак педесетак наших младића, што је свакако представљало значајну и упадљиву групу студената.

Већ у следећој (1827/28) школској години, поново се бележи значајан пад на дванаест уписаних студената, док је наредне 1828/29. школске године забележено осамнаест нових ученика Срба. Потом се у школску 1829/30. уписују двадесет и два студента из српских крајева, да би се у школској 1830/31. години, тај број поново смањио на свега тринаест студената.² Из Хлебених података јасно је да Србима овај Лицеј постаје нарочито занимљив у трећој деценији XIX века. Могуће је да су томе допринели и тадашњи словачки професори и директори из Карловачке и Новосадске гимназије: Карло Руми (1770–1847), Андрија Волни (1759–1827), као и чувени слависта Павел Јозеф Шафарик (1795–1861), који су у то време управо и школовали нове генерације гимназиста, спремних да наставе студије. Несумњиво је да су они, уз дискретно усмеравање великог словакофила митрополита Стефана Стратимировића (1790–1836), својим ђацима указивали на предности овог Лицеја, јер су неки од њих и сами управо ту стекли своје факултетске дипломе.

Остаје да се одговори на питање шта је било то пресудно да привуче српске студенте у Кежмарок? Град је мали, а школска правила оштра и диктирају гвоздену дисциплину, коју сви морају поштовати. Поред стицања врло богатог класичног образовања, као и беспрекорног познавања латинског језика и античке културе, ипак се чини да је од изузетног значаја за православне студенте био елемент толеранције и верске слободе, што је утицало да се одреде за овај удаљени Лицеј као место за наставак свог школовања.

О Кежмарском лицеју се у Словачкој зна доста захваљујући добро очуваној архивској грађи и ангажману професора Хлебе и кежмарске историчарке и књижевнице др Норе Баратове. Из едукативних књига др Баратове

2 Lyceal archiv Kesmarok, *Nova Matricula Lycei Kesmarkiensis Evangelicorum Avg. conferous* 1813/14–1839/40,

намењених омладини, јасно се види на који начин је био устројен Лицеј, указујући на чињеницу да су се чврста правила понашања предочавала студентима сваке године пре почетка наставе. Тако је било прописано да се већ при самом упису студенти прво представљају ректору Лицеја, па се тек потом уписују у школу, наравно уколико имају сва потребна документа. Приликом уписа студенти би добијали инструкције о томе да морају поштовати школску дисциплину, да не могу одсуствовати са предавања без претходне дозволе и да не могу утицати на избор облика образовања, јер је то искључиво право управе. Сви студенти су се морали вежбати у побожности, а да се не би забављали споредним стварима, морали су избегавати све што није добро за њих и што не подстиче марљивост. Ту се пре свега мислило на игре, картање и сличне активности. Такође, морали су се одрицати и свега онога што се сматрало недостојним образованог човека, као што је на пример пијанство. Сваки студент је био дужан да поштује норме хуманости према другима, а у евентуалним споровима са другим студентима није смео узимати правду у своје руке, већ о томе је морао обавестити ректора, који би потом одредио надлежног наставника за решавање насталог спора.

Правила су инсистирала на достојанственом понашању студената у школи и ван ње, а на такво понашање се нарочито морала обратити пажња приликом уласка и изласка у школу или у цркву. Извршавање ових одредаба од 1815. године пратила је посебна лицејска комисија, која је била задужена и за санкционисање оних који се правила не би придржавали. Поред професора и ректора који су надгледали дисциплину, о понашању студената бринули су и управник и господар алумнеа, врсте мензе. Рецимо и да су студенти током школовања често живели код самих професора, па је и то била прилика за надгледање њихове дисциплине. О озбиљним неделима, уколико би се догодила, одлучивао је школски колегијум који се састојао од четири професора највиших разреда, а који су и наизменично обављали функцију ректора. Ученици су могли бити укорени приватно или јавно, зависно од одлуке колегијума. Ученици виших разреда нису кажњавани батинама, али су могли бити кажњени на други начин. Казне су се кретале од укора до вишесатног школског затвора, што је подразумевало стајање у тесној и прегрејаној просторији. За неке непоправљиве гестове изрицан је *consilium abeundi*, као опомена пред искључење. О прекршајима јака вођена је „Црна књига“ у коју су записивани сви прекршаји и начини кажњавања. Одатле се може видети да се ђаци баш и нису радо придржавали прописаног понашања – неки су пушили на улици, неки су се картали и коцкали, појединци су се играли лоптом у граду, а извесни студенти су ишли на пливање и клизање, иако им је све то било строго забрањено. Ни дванаесточасовни школски затвор није био довољан да се одређеним студентима забрани одлазак у оближњу студентску крчму „Коруна“ (Barathova 1990:70). За српске студенте се зна да су се често тукли,

нарочито са мађарским студентима, као и да су често узимали у заштиту своје словачке колеге. Настава се одвијала на латинском језику и он је, уз немачки, био једини дозвољен језик на Лицеју. Ако би неко од студената у школи или у школском кругу проговорио неким другим језиком, био је кажњаван – читав дан је морао да носи око врата такозвани *signum torum*, значку или таблицу на којој је била порука да тог дана нико са њим не сме да прича.

Студенти су, наравно, морали марљиво да уче, а они који би избегавали понављање градива, писање домаћих задатака или тестирања били би строго кажњавани. Услове за учење су имали и у самој школи, јер им је на располагању била богата школска библиотека која је за студенте била отворена три пута недељно. Ова библиотека је и данас отворена за јавност, а формирана је још 1484. године, захваљујући једном локалном „књиготкупцу“, који је од трговаца и занатлија откупљивао књиге које би они доносили са својих „заграничних“ путовања. Фонд је од почетка био намењен професорима и студентима, али и осталим грађанима Кежмарока – углавном занатлијама. Даљем допуњавању Библиотеке значајно су допринели професори и студенти, а нарочито професор и ректор Јан Халупка (1791–1871), касније познат као највећи словачки комедиограф. Он је увео праксу да сваки ученик по повратку са „вакација“ (распуста) из свог краја донесе по једну књигу. Иначе, Библиотека је прве просторије добила 1601. године, када је имала нешто преко 400 књига. Пресељењем школе у нову зграду 1775. године створили су се услови и за бољи смештај књига, али и више могућности за њихово коришћење. Значајне податаке о лицејској библиотеци дала је Љиљана Милић у раду објављеном у *Панчевачком чииалиишиу* 2005. године (Милић 2005: 57–60).

Испити на Лицеју били су јавни и полагали су се у фебруару и јуну, а трајали су по две недеље. Што се ваннаставних активности тиче, одлазак у цркву био је обавезан недељом, празницима и на дан рођења суверена, када су у професорској аудиторији – сали за реторику, држани пригодни говори, после чега су студенти рецитовали песме.

Стигавши у Кежмарок, страни студенти су морали да потраже смештај. Студенти су смештани у такозване коморе, скромне собе у породичним кућама професора Лицеја или виђенијих домаћина. Било је кућа у којима је боравило и по десетак студената. Те коморе су углавном биле тесне и мрачне, каже Баратова, а што је више студената живело у њима, то је смештај био јефтинији. Добри студенти са скромнијим приходима могли су и бесплатно да станују код оних породица којима је у замену за собу и храну требало подучавање деце, а могли су и да држе „кондиције“ другој деци и тако сами себи финансијски помогну. Оваква врста смештаја ђака била је уобичајена у свим местима Хабзбуршке монархије у којима су постојале школе. За најскромније студенте постојао је алумен, врста мензе. О томе где су живели наши студенти током студија у Кежмароку двадесетих година XIX века писали су

Живан Милисавец (1968: 31–40) и Ристо Ковијанић (1971: 471–503). Како су живели сазнаје се из едукативног романа *Штудент* др Норе Баратове (Barathova 1991). Овај роман писан је на основу архивских извора и има за циљ да словачку омладину упозна са студентским данима њиховог великог песника Павола Орсага Хвиездослава (1849–1921). Пишући јасним и питким језиком, историчарка Баратова дала је веома успелу, широку слику оног времена када је кежмарски Лицеј бележио своје најбоље дане.

Кежмарок је, по свему судећи, у првој трећини XIX века био изузетно погодан за наставак универзитетског школовања српских младића. Понуђено им је широко енциклопедијско образовање, врхунско познавање латинског и немачког језика, беспрекорно познавање античке културне баштине, релативно јефтин смештај и повољни услови за живот. Поред гвоздене дисциплине, којој се и нису увек покоравали, они су овде имали оно што у другим аустријским школама нису – никоме нису сметали као „грко–несаједињени“, па су се због тога у Кежмароку добро осећали.

Из чланка „Југословенски студенти на лицеју у Кежмароку двадесетих година XIX века“ професора Хлеба може се видети да је највише Срба студирало у Кежмароку 1825/6. и 1826/7. године (Хлеба 1968: 18–30). Да су ове две године биле од посебног значаја показује и једно Хлебино откриће о активностима српских младића на Лицеју у Кежмароку, а на које је код нас указала др Исидора Поповић, тада мр Милић (Милић 2006: 22–24). Оно је врло важно за расветљавање стила и начина живота наших студената, који ће постати квалитетни интелектуалци и значајни друштвени и културни делатници у нас, настављајући да обликују културни живот свог народа и да раде за добробит свом роду. За те две године у Кежмароку је било необично много наших студената – тих педесетак младића као да се сјатило из такозване „Доње земље“, да би својим веселим ђачким животом и несташлуцима, али и тучама оставили трага не само у архивским изворима о ђачким прекршајима, већ и у урбаним легендама овог града. Кежмарок из тог времена је град са претежно немачким становништвом. Чини се да немачки и мађарски студенти нису баш најбоље прихватили своје словенске колеге, али и да су за то имали прећутну подршку власти. Некако у то време расту и међунационалне тензије, о чему детаљно пише професор Хлеба. Он каже да су национални испади од стране мађарских студената били чести, стално су се дешавале некакве чарке и трзавице, које често ни Наставнички савет није могао да спречи. Нарушавање прописа и школске дисциплине већ је било толико узело маха да више ни строге телесне казне, па ни сама искључења (*consilium abeundi*) нису помагала у затрованој међуљудској атмосфери.

Прва трећина XIX века остала је упамћена у Кежмароку и по формирању „литерарних“ друштва, у којима је иста национална припадност представљала једини критеријум, тако да су овакве организације заправо имале више

национално-политички, него књижевни карактер. Прво је формирано немачко литерарно друштво 1823, потом словачко 1824, па српско 1826. и 1832. мађарско студентско друштво. У таквим удружењима, каже кежмарска историчарка др Нора Баратова у роману *Штиудениј*, ученици су читали своје песме и приче, а неки су имали и властите библиотеке. На тим безазленим састанцима, они су имали прилику да разговарају и стварају на матерњем језику, који иначе нису могли да користе током наставе, нити у кругу Лицеја. Српско студентско удружење *Societas Serbica* изгледа није било сасвим безазлено, јер је било тајно, а одмах по његовом открићу је и забрањено. У Архиву кежмарског Магистрата, Хлеба је пронашао документа која откривају постојање тог тајног друштва, формираног непосредно пошто је у Кежмарок пристигао онај необично велики број српских студената (Хлеба 1992: 21). Он примећује да су школске и градске власти прећутно одобравале постојање немачких и мађарских студентских „литерарних“ организација, али и да је сазнање о постојању тајног српског друштва у Кежмароку резултирало најпре опсежном истрагом, а потом и његовим забрањивањем.

Постојање друштва је разоткривено највероватније у децембру 1826. или почетком јануара 1827. године, дојавом двојице немачких студената – браће Беницки, Адолфа и Мартина, који су и раније улазили у сукобе са „илирским“ студентима. Откриће овакве организације је по свему судећи превазилазило надлежности школских власти, тако да је у истрагу укључен и Магистрат. Основана је посебна комисија за испитивање делатности тог друштва. Комисију, која је спроводила саслушања не само међу студентима Лицеја, већ и међу грађанима Кежмарока, чинили су сенатор Павел Мелцзер, нотари Јозеф Едуард Фурман и Вацлав Матеј, адвокати Антон Клајн и Павел Келер, као и двојица лицејских професора – Даниел Михалик и Штефан Краловански. Приликом истраге, Комисија је извршила снажан притисак на капетана друштва, Константина Обрадовића из Сремских Карловаца, и он је напослетку попустио. Потврдио је постојање ове српске организације на Лицеју и предао Комисији неку врсту Статута и списак чланова друштва.³ Комисија је закључила да је посреди младићка непромишљеност, а не опасна политичка организација, али је друштво ипак забрањено, а његови чланови су обећали послушност (Хлеба 1984: 72–73). Има индиција да је друштво, иако је почетком 1827. године забрањено, наставило да постоји, али му је у овом тренутку немогуће ући у траг и утврдити како се његова делатност после забране одвијала. На основу докумената кежмарског Магистрата о овом друштву, који се чувају у Архиву Министарства унутрашњих послова Словачке Републике Левоча, у Спешкој Соботи у Попраду, немогуће је одговорити на питање шта је била основна делатност овог удружења и зашто

3 Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Levoči, pobočka Poprad, MM-K, *Acta sessionum politicarum*, 2/Pol/1827.

је оно забрањено?⁴ Данас се не зна да ли је Societas Serbica имало исти „литерарни“ карактер као и друга студентска удружења, или је можда имало и политичку конотацију?

Занимљиво је приметити да је баш мудри и напредни професор Даниел Михалик (1767–1840) био члан комисије која је испитивала делатност Societas Serbica, када се зна да је у то време у његовој кући живело осам српских студената, од којих се само један није налазио ни на једном списку чланова тајног друштва. Тешко је веровати да професор није знао шта му се дешава у кући, поготово и зато што је био веома отворено наклоњен српским студентима. Михалик је остао запамћен као њихов осведочени заштитник, штитећи их где год и кад год је могао. Биће да је томе допринело и професорово дугогодишње пријатељство са Шафариком, коме је и предавао током студија (Живановић 1963: 47). Даниел Михалик, Славус (односно Словак) из Хиба, веома значајан за српске студенте по заштитничком ставу који је према њима увек имао, много чему их је могао научити. Предавао је теологију, филозофију, математику и физику, а био је и чувени полиглота – уз матерњи словачки, говорио је латински, немачки, мађарски, грчки, француски, италијански, хебрејски и оријенталне језике. Као вредан радник и велики зналац, своје студенте је подстицао да вежбају самостално размишљање, а не да само напамет уче оно што пише у уџбеницима (Barathova 2009: 204).

Уз Михалика, како каже Хлеба, највише поверења код „илирских“ студената имао је професор Јан Шнајдер (1787–1835) са катедре права (Хлеба 1968: 29). Предавао је државно, приватно, цивилно и црквено право и политичке науке. О њему је остало запамћено да је био велики филантроп, а да му је главна карактеристика била доброта. Веома се радовао када је неком могао да помогне каже о свом професору један студент (Barathova 2009: 47). Поред стечених знања, и искуства прикупљена у самом Кежмароку значајно су користила српским студентима. Скоро сви они наставили су да се друже и после кежмарских дана.

Овде треба поменути још једну значајну коинциденцију. Непосредно пре доласка на студије утемељивача наше комедиографије – аутора наше прве оригиналне комедије Лазара Лазаревића Старијег и нашег несумњиво највећег комедиографа Јована Стерије Поповића, један од најугледнијих професора овог Лицеја био је Јан Халупка – чувени словачки комедиограф. Мада до сада нема научних доказа да је Халупка директно утицао на наше комедиографе, јер је у тренутку њиховог доласка на студије већ био напустио професуру и настанио се у оближњем Брезном, крајње је интересантно да су оба утемељивача оригиналне српске комедиографије – Лазаревић и Стерија – похађали управо Лицеј на коме су Халупкини утицаји били још

4 Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archiv v Levoči, pobočka Poprad, MM-K, *Acta sessionum politicarum*, 7/Pol/1827.

увек веома јаки. Уз то, упадљиво је и да су наша два прва комедиографа почела да објављују своје комедије управо по повратку из Кежмарока.

Прича о кежмарским студентима из времена највеће славе Лицеја обогаћује српску културну баштину за једну лепу слику о заједништву и пријатељству, али и о сазревању, учењу и стварању у првој половини XIX века. И Кежмарок на неки начин чува успомену на српске студенте – премда су им Срби веома ретки гости, по кежмарским ресторанима се и данас могу наручити јела са атрибутима „српски“ или „црногорски“. Нажалост, о школовању наших ђака на овом Лицеју до сада се писао недовољно. Уз професора Едмунда Хлебу, који је о српским ђацима и прикупио највише података, код нас су се за ову тему интересовали Живан Милисавец, Ристо Ковијанић и, у новије време, др Исидора Поповић (Милић). Мада су се они у својим научним радовима озбиљно бавили овом темом, ти подаци су махом остали познати само историчарима књижевности.⁵ Тек је др Исидора Поповић, радећи на Радио-телевизији Војводине, покушала да популарише ову тему у својим прилозима из историје Новог Сада. Такође, захваљујући њеном научном ангажману током истраживања у Кежмароку и ентузијазму кежмарског културног делатника Милана Хоме, поводом манифестације „Литерарни Кежмарок“ на Лицејској згради 2007. постављена је спомен-плоча са именима знаменитих Срба – студената Лицеја: Јована Стерије Поповића, Лазара Лазаревића старијег, Павла Кенгелца, Димитрија Давидовића, Милована Видаковића, Антонија Арнота и Георгија Лазаревића. Кратке биографије неких од њих могу се наћи и у својеврсном кежмарском биографском речнику *Особносии Кежмароку 1206–2009* (Barathova: 2009). На кући у Кежмароку, у којој је током својих студија живео Павел Јозеф Шафарик, 2004. године је откривена спомен-табла Шафарику и тиме је истакнут његов значај и за Кежмарок. Управо је поред свих поменутих Срба студената, Павел Јозеф Шафарик важна карика и спона између овог Лицеја и нашег школства. Пажљивом анализом првих година рада српске Гимназије у Новом Саду, лако је уочљиво да је Шафарик велики део својих наставно-директорских способности понео баш из Кежмарока. Не може, а да се не нагласи његов утицај на професоре Српске православне велике гимназије, исти какав су на њега имали Данијел Михалик, Јан Генерзих, Адам Подкоњицки и други професори кежмарског Лицеја. Широко образовање и богато искуство стечено на Лицеју у Кежмароку српски студенти су уткали у нашу културно-образовну политику.

5 Током истраживања за своју докторску тезу, наишла сам на занимљиву грађу која се временски не уклапа у моју тему, али је свеједно битна за историју школства и наставе код нас. Због тога сам се позабавила овом темом, сматрајући да она до сада није у довољној мери осветљена. Захваљујем госпођи Љиљани Милић, библиотекарки, која ми је на тему указала и уступила изворе и литературу на словачком језику.

ИЗВОРИ

- Lyceal archiv Kesmarok, *Nova Matricula Lycei Kesmarkiensis Evangelicorum Avg. conferouis* 1813/14–1839/40.
- Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archiv v Levoči, pobočka Poprad, MM-K, *Acta sessionum politicarum*, 2/Pol/1827.
- Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archiv v Levoči, pobočka Poprad, MM-K, *Acta sessionum politicarum*, 7/Pol/1827.

ЛИТЕРАТУРА

- Baráthová 1990: Nora Baráthová. *Nad Kezmarkom vietor veje*. Bratislava: Tatran.
- Baráthová 1991: Nora Baráthová. *Študent: Mladé roky P.O. Hviezdoslava*. Bratislava: Mladé letá.
- Baráthová 2009: Nora Baráthová a kol. *Osobnosti Kežmaroku 1206–2009*. Kežmarok: Jadro.
- Живановић 1963: Ђорђе Живановић. „Шафарик у Новом Саду ‘изгнанство’“. II. *J. Шафарик 1759–1861*. Зборник чланака поводом стогодишњице смрти. Нови Сад: Матица српска.
- Ковијанић 1971: Ристо Ковијанић. „Срби који су учили у Словачкој (XVIII–XIX век)“. Зборник Матице српске за књижевност и језик, св. III, 19, 471–503. Нови Сад: Матица српска.
- Милисавец 1968: Живан Милисавец. „Уз чланак Југословенски студенти на Лицеју у Кежмароку двадесетих година XIX века“. Зборник Матице српске за књижевност и језик, св. XVI, 1, 31–40. Нови Сад: Матица српска.
- Милић 2006: Исидора Милић. „Живот и дело Лазара Лазаревића старијег“. *Свеске майице српске, Грађа и прилози за културну и друштвену историју, Серија уметности*, св.11. Нови Сад: Матица српска.
- Милић 2005: Љиљана Милић. „Лицејска библиотека у Кежмароку: прилог за историју библиотекарства“. *Панчевачко чийалиште*, св. IV, 6, 57–60, Панчево: Градска библиотека.
- Хлеба 1968: Едмунд Хлеба. „Југословенски студенти на Лицеју у Кежмароку двадесетих година XIX века“. Зборник *Майице српске за књижевност и језик*. св. XVI, 1, 18–30. Нови Сад: Матица српска.
- Hleba 1984: Edmund Hleba. „Kežmarské Lyceum“. *Dokumenty k histórii školy v 1. pol. 19. storočia*, Poprad, 72–77.
- Hleba 1992: Edmund Hleba. „Významné osobnosti Kežmarského Lýcea od 17. do 19. storočia“, *Osobnosti kežmarského školstva*. Zborník Múzea školstva a pedagogiky na Slovensku. Bratislava: Muzeum školstva a pedagogiky.

Branislava R. KONJEVIĆ

THE SIGNIFICANCE OF THE KEŽMAROK LYCEUM FOR THE HISTORY OF SERBIAN EDUCATION

SUMMARY

Slovakian town of Kežmarok was an important educational centre for Serbian students in the 18th century and the first half of the 19th century. There was the Lyceum, attended not only by Serbs, but also by students of other nationalities and religions.

The Lyceum can be traced back to the 14th century, when there was a parochial school in Kežmarok that became Protestant after the Reformation. The fact that the Lyceum tolerated different religions was appealing to Serbian students. There were the departments of theology, philosophy and law. The Lyceum was officially founded in 1787.

Serbian students, majority of whom were from southern Hungary, were mostly interested in the study of law and philosophy. After graduating from the Lyceum, their work left a significant mark on the Serbian cultural history. The most famous Serbian students that attended the Lyceum in Kežmarok in the first half of the 19th century were, among others, Jovan Sterija Popović, Lazar Lazarević senior, Dimitrije Davidović, Pavle Kengelac, Milovan Vidaković, Antonije Arnot, Georgije Lazarević. During the school year 1826–1827 there were around 50 Serbian students in Kežmarok. They founded a Serbian student organisation “Societas Serbica”, which was soon to be banned.

Metropolitan Stefan Stratimirović chose which Serbian students would continue their education in Kežmarok, taking into consideration the opinion of the teachers and headmasters of the gymnasiums in Karlovci and Novi Sad: Karlo Rumi, Andrija Volni and Pavel Jozef Šafarik.

Serbian Orthodox students wanted to continue their schooling in Kežmarok not only because of religious tolerance, but also because of the classical education. The classes were taught in Latin, and the students were also allowed to speak German while in the Lyceum. The students could study in the school building, where they could use its rich library.

Unfortunately, there are not many written sources about the schooling of Serbian students in Kežmarok. So far, this topic has been researched by Živan Milisavac, Risto Kovijanić and Isidora Popović. Although they approached the topic seriously, it is mostly literary historians that are familiar with their data.

Key words: Education in the 19th century, Lyceum, Kežmarok, “Societas Serbica”, Serbian student.